

EJ MOR TOULS STO ZA DVOJE

Prevela
Eli Gilić

■ Laguna ■

Naslov originala

Amor Towles

TABLE FOR TWO

Copyright © 2024 by Cetology, Inc.

All rights throughout the world are reserved to Proprietor

Translation copyright © 2025 za srpsko izdanje, LAGUNA

*Uspomeni na mog oca
Stoklija Portera Toulisa*

SADRŽAJ

NJUJORK 9

Red.	11
Balada o Timotiju Tušetu	46
<i>Hasta luego</i>	79
<i>I Will Survive</i>	110
Krijumčar	143
Di Domenikov isečak	180

LOS ANĐELES 227

Iv u Holivudu.	231
------------------------	-----

NJUJORK

Ređ

1

U poslednjim danima poslednjeg cara, živeo je seljak zvani Puškin u seocetu udaljenom sto pedeset kilometara od Moskve. Iako Puškina i njegovu ženu Irinu bog nije darovao decom, pogledao ih je udobnom dvosobnom kućicom i nekoliko jutara zemlje koju su obrađivali sa strpljenjem i upornošću svojstvenim njihovom soju. Vrstu po vrstu, orali su zemlju, sejali seme i brali useve – idući napred-nazad po njivi kao vratilo po razboju. A kad bi se radni dan završio, vratili bi se kući da pojedu čorbu od kupusa na omalenom drvenom stolu pa da se prepuste blaženom seoskom snu.

Iako seljak Puškin nije bio vešt s rečima kao njegov prezi-menjak, u duši je bio pesnik – a kad bi video mlade listove na brezama, letnje grmljavinske oluje i zlatne jesenje boje, svim srcem bi osetio da vode lep život. U stvari, toliko lep da Puškin, kad bi na uzoranom polju otkrio staru bronzanu lampu i oslobodio drevnog duha koji bi mu ispunio tri želje, ne bi znao šta da poželi.

A svi dobro znamo kuda takva sreća vodi.

2

Kao i mnogi ruski seljaci, Puškin i njegova žena pripadali su *miru* – zajednici koja daje zemlju u zakup, dodeljuje jutra i deli troškove u mlinu. Članovi *mira* povremeno su se okupljali da

razgovaraju o stvarima od opšteg dobra. Na jednom takvom sastanku u proleće 1916, mladić koji je doputovao čak iz Moskve popeo se na podijum da objasni koliko je nepravедno da u jednoj državi deset odsto ljudi poseduje devedeset odsto zemlje. Podrobno je objasnio načine na koje je Kapital napunio džepove i obogatio se na štetu drugih. Zaključio je time što je pozvao sve okupljene da se probude iz dremeža i pridruže mu se u maršu prema neminovnoj pobedi internacionalnog proletarijata nad silama koje ugnjetavaju.

Puškin se nije razumeo u politiku, čak nije bio bogzna koliko obrazovan. Stoga nije shvatio značaj svega što je Moskovljanin ispričao. Ali došljak je govorio s tolikim elanom i koristio tako živopisne izraze da je uživao u promicanju mladićevih reči kao što bi se neko divio zastavicama u uskršnjoj povorci.

Te večeri su Puškin i njegova žena ćutke pešačili do kuće. Njemu je muk delovao prikladno pošto je bilo kasno, pirkao je vetrić i zrikavci su pevali u travi. Ali ako je Irina ćutala, to je bilo zatišje vrelog tiganja – pre nego što na njega sipate mast. Dok je Puškin s uživanjem gledao kako mladićeve reči lebde dalje, Irinina svest se poput čeljusti zamke zatvorila oko njih. Uz škljocaj vilice koji se jasno čuo, uhvatila ih je i nije nameravala da ih pusti. U stvari, toliko je čvrsto stegla mladićeva obrazloženja da bi on, ako bi ih pozeleo natrag, morao da grize sopstvene reči baš kao što vuk uhvaćen u zamku glođe svoj gležanj.

3

Seljačka mudrost počiva na jednom ključnom polazištu: dok ratovi izbijaju i završavaju se, dok se državnici uzdižu i padaju, dok popularna uverenja niču i zmiru, na samom kraju, uzorana brazda ostaje uzorana brazda. Tako je i Puškin gledao na ratne godine, pad carstva i uspon boljševizma s

Metuzalemovom mudročću. A kad su se srp i čekić zavijorili nad Majkom Rusijom, bio je spreman da podigne plug i nastavi ono što je radio čitavog života. Zato je bio potpuno nepripremljen za vest koju mu je žena rekla u maju 1918. – da će se preseliti u Moskvu.

„Da se preselimo u Moskvu?“, pitao je. „Ali zašto bismo se preselili u Moskvu, pobogu?“

„Zašto?“, ponovila je Irina, lupnuvši nogom. „Zašto? Zato što je vreme!“

U romanima iz devetnaestog veka nije bilo neuobičajeno da divne devojke odrasle na selu žude za životom u prestonici. Na kraju krajeva, tamo su mogle da vide najnoviju modu, nauče najnovije plesne korake i *sotto voce* pričaju o najnovijim ljubavnim spletkama. Tako je i Irina žudela da živi u Moskvi jer su tamo fabrički radnici uigrano zamahivali čekićima, a proleterske pesme se orile sa svih kuhinjskih vrata.

„Niko ne gurne vladara preko litice da bi slavio nekadašnji poredak“, izjavila je Irina. „Došlo je vreme da Rusija jednom zasvagda položi temelje za budućnost – rame uz rame i kamen po kamen!“

Kad je Irina mužu objasnila svoj stav koristeći sve te reči kao i još mnogo drugih, da li se Puškin složio? Je li glasno izrazio prve kolebljive misli koje su mu navrle u glavu? Nije. Umesto toga je pažljivo počeo da smišlja protivargument.

Kako se Puškinov stav oblikovao, zanimljivo je da je počivao na potpuno istim rečima koje je Irina upotrebila: *Vreme je*. Ta izreka mu nije bila strana. U stvari, ona mu je bila poput najbližeg srodnika. Dok je bio dečak, te reči su ga budile ujutru i ispraćale u krevet uveče. „Vreme je za setvu“, govorile su mu na proleće dok su otvarale grilje da propuste svetlost. „Vreme je za žetvu“, govorile su dok su palile vatru u šporetu. Vreme je da se pomuzu krave, da se grabulja seno, da se ugase sveće. To jest, vreme je – ne jednom zasvagda, već ponovo – da se radi ono što se oduvek radilo po Suncu, Mesecu i zvezdama.

To je protivargument koji je Puškin počeo da smišlja te prve noći dok se nameštao na krevetu. Nastavio je da ga smišlja sutradan ujutru dok je pored žene hodao po rosnoj travi do njihovih oranica. I još ga je smišljao te jeseni dok su tovarili sve što imaju na kola pa se zaputili u Moskvu.

4

Osmog oktobra, posle pet dana putovanja, bračni par je stigao u prestonicu. Dok su im kola tandrkala širokim ulicama, nema potrebe da opisujemo njihove izraze lica kad su prvi put videli tramvaj, uličnu svetiljku, petospratnicu; more ljudi i prostrane prodavnice; poznate građevine kao što su Boljšoj teatar i Kremlj. Nema potrebe da opisujemo išta od toga. Dovoljno je reći da su njihovi izrazi lica pred tim prizorima bili sušta suprotnost jer je Irina osetila svrsishodnost, žurbu i uzbuđenje, a Puškin samo zebnju.

Kad su stigli u centar grada, Irina nije ni časak predahnula od putovanja. Naložila je Puškinu da ne mrda odatle pa se brzo orijentisala i nestala u gužvi. Do kraja prvog dana našla im je dvosoban stan u Arbatu gde je na mesto carevog portreta okačila fotografiju Vladimira Iljiča Lenjina u novom ramu. Do kraja drugog dana je otpakovala sve stvari pa prodala konja i kola. A do kraja trećeg je oboma obezbedila posao u fabrici keksa *Crvena zvezda*.

Ranije u vlasništvu *Kroforda i kompanije* iz Edinburga (kraljičinih poslastičara od 1813), fabrika keksa *Crvena zvezda* nalazila se u postrojenju od četiri i po hiljade kvadratnih metara i zapošljavala pet stotina radnika. Iza kapija su bili dva silosa pšenice i sopstveni mlin. Imala je hale za mešanje sa džinovskim mikserima, pekare sa džinovskim furunama i hale za pakovanje s proizvodnim trakama koje su nosile kutije keksa pravo do kamiona što su čekali u leru.

Irinu su najpre zaposlili kao pomoćnicu poslastičara. Ali kad su se vrata jedne furune olabavila, otkrilo se da toliko vešto barata francuskim ključem da su je odmah prebacili među majstore. Već za nekoliko dana se govorilo kako Irina zateže šrafove na pokretnim trakama koje se kreću bez zastoja.

Puškina su rasporedili u halu za mešanje, gde se testo za keks mešalo varjačama koje su udarale u strane velikih metalnih činija. Njegov zadatak je bio da smesi doda vanilu kad god se upali zeleno svetlo. Međutim, pošto je pažljivo sipao vanilu u odgovarajuću posudu, a zvuci mašina bili toliko zaglušujući i pokreti varjača toliko hipnotički, naprosto je zaboravio da je sipa u smesu.

U četiri, kad je zvanični degustator došao da proba, nije ni morao da uzme zalogaj kako bi znao da nešto nije u redu. Bilo mu je jasno po aromi. „Šta vredi keks od vanile koji nema ukus vanile?“, pitao je retorički pa sve što je tog dana proizvedeno izbacio psima. Puškina su prebacili među čistače.

Prvog dana kao čistač, Puškin se našao s metlom u prostranom magacinu u kome su džakovi brašna poslagani u visoke redove. Nikad u životu nije *video* toliko brašna. Naravno, seljak se moli za bogatu žetvu s dovoljno pšenice da potraje celu zimu i možda da pretekne još malo za slučaj suše. Međutim, džakovi brašna u magacinu bili su toliko veliki i naslagani toliko visoko da se Puškin osetio kao lik iz narodne bajke koji se obreo u kuhinji diva što je smrtnike ubacivao u pite.

Koliko god okruženje bilo uznemirujuće, Puškinov posao je bio veoma jednostavan. Trebalo je da pomete brašno koje se prospe na pod kad kolica odvezu džakove u halu za mešanje.

Možda je to bilo zbog opšte uzrujanosti, koja nije napuštala Puškina otkako je došao u grad, možda je bila kriva uspomena na rukovanje kosom, pokreti koje je rado izvodio još kao momčić, a možda je pak bilo do urođene mišićne mane koja će se tek otkriti. Ko može znati? Ali kad god je pokušao da pomete brašno koje se prosulo na pod, umesto da ga pogura

ka dubrovniku, Puškin ga je podizao u vazduh. Poletelo bi kao veliki beli oblak pa mu poput snega palo na ramena i kosu.

„Ne, ne“, poslovođa se usprotivio i oteo mu metlu iz ruku. „Ovako!“ I s nekoliko brzih pokreta počistio pola kvadratnog metra ne podigavši ni trunku brašna uvis.

Kako je voleo da ugađa, Puškin je pažljivo poput doktorskog pomoćnika posmatrao poslovođine pokrete. Ali čim je čovek okrenuo leđa i Puškin se ponovo mašio metle, brašno polete uvis. I tako je posle tri dana na mestu čistača Puškin dobio otkaz u fabrici keksa *Crvena zvezda*.

„Otpušten!“, povikala je Irina te noći u njihovom stančiću. „Kako je moguće da nekoga otpuste iz komunizma!“

U narednim danima, Irina bi možda pokušala da odgovori na to pitanje, ali morala je da namešta zupčanike i zateže šrafove. I ne samo to, primili su je u radnički komitet u fabrici – gde je bila poznata jer bi kao iz topa citirala *Komunistički manifest* da drugovima digne moral. Drugim rečima, bila je boljševik od glave do pete.

A Puškin? On se kotrljao po gradu kao kliker na šahovskoj tabli.

5

S ratifikacijom novog Ustava 1918, osvanulo je proletersko doba. To je takođe bilo vreme hapšenja neprijatelja, prinudnog otkupa poljoprivrednih prinosa, zabrane privatne trgovine i racionisanog snabdevanja osnovnim potrebštinama. Pa šta ste očekivali? Tortu sa šlagom i sobaricu da lepo namesti jastuke?

Zbog dvanaestočasovne smene u fabrici i obaveza u radničkom komitetu, Irina nije imala ni minuta slobodnog vremena. Stoga je jednog jutra kad je polazila gurnula bonove za hleb, mleko i šećer u ruke besposlenom mužu i nedvosmisleno mu rekla da napuni kredenac do njenog povratka u deset uveče.

A onda je toliko jako zalupila vrata da se Vladimir Iljič zaljuljao na ekseru.

Dok se bat Irininih cipela spuštao stepenicama, naš junak je stajao tamo gde ga je ostavila i razrogačenih očiju zurio u vrata. Ne pomerajući se, slušao je kako njegova žena izlazi iz zgrade i pešači do trolejbusa. Čuo je kako trolejbus tandrče kroz grad pa pištaljku koja se oglasila kad je Irina prošla kroz fabričku kapiju. Tek kad je čuo da su se pokretne trake zakotrljale, Puškin se setio da kaže „Da, draga“. A onda je, čvrsto držeći bonove, stavio kapu i izašao na ulicu.

Dok je hodao, Puškin je osetio izvesnu strepnju zbog poverenog zadatka. U glavi je video dupke punu prodavnicu u kojoj Moskovljani upiru prstom, viču i guraju se. Video je zid s policama krcatim kutija jarkih boja i prodavca za pultom koji pita šta želite, kaže da požurite pa onda spusti pogrešan proizvod na pult uz tresak pre nego što se prodere: *Sledeći!*

Zamislite Puškinovo iznenađenje kad je stigao do pekare u Ulici Potemkinova oklopnjača – prvo odredište – i zatekao okruženje tiho kao jaslice. Umesto upiranja prstom, vikanja i guranja, ugledao je red, pristojan red. U njemu su mahom stajale žene od trideset do osamdeset godina. Red se elegantno pružao od vrata i učtivo zamicao iza ugla.

„Je li ovo red za pekaru?“, pitao je stariju ženu.

Pre nego što je stigla da odgovori, druga koja je stajala blizu nje odlučno je pokazala palcem. „Kraj reda je na kraju reda, druže. Na kraju kraja.“

Puškin je zahvalio, obišao ugao i pratio red cela tri bloka da bi došao do samog kraja. Pošto je poslušno zauzeo mesto, od dve žene ispred sebe je saznao da u pekari svakoj mušteriji daju samo jedan proizvod: veknu crnog hleba. Dok su mrzovoljno prenosile tu vest, Puškinu je bilo drago. Ako svaka mušterija može da dobije samo jednu veknu crnog hleba, onda neće biti škiljenja, biranja ni treskanja proizvoda na pult. Puškin će čekati u redu, dobiti svoju veknu i odneti je kući, baš kao što mu je rečeno.

Dok je razmišljao o tome, pored njega se pojavila mlada žena.

„Je li ovo kraj reda?“, pitala je.

„Jeste!“, odgovorio je, osmehnuvši se jer mu je bilo drago što mu se ukazala prilika da nekome pomogne.

Za sledeća dva sata, Puškin je napredovao isto toliko blokova.

Nekima od nas, možda i većini, otkucavanje tih minuta zvučalo bi kao kapanje slavine usred noći. Ali ne i Puškinu. Čekanje u redu nije ga uzrujalo više nego čekanje da nikne izdanak ili da seno promeni boju. Uostalom, dok je čekao, mogao je žene oko sebe da uključi u razgovor o njegovoj omiljenoj temi.

„Nije li divan dan?“, pitao je četiri žene. „Sunce ne može da sija jače niti nebo da bude plavlje. Mada mi se čini da bi po podne mogla da padne kratka kiša...“

Vreme! – čujem kako uzvikujete i prevrćete očima. *To mu je omiljena tema?!*

Da, da, znam. Kad se Bog Otac osmehne jednom narodu, kad prosečna primanja rastu, hrane ima u izobilju i vojnici prekraćuju vreme kartanjem u barakama, ništa ne izgleda dostojnije prezira od razgovora o vremenu. Na večerama i poslednopedvnim čajankama, ljude koji se po navici okreću toj temi proglašavaju dosadnim, čak nepodnošljivim. Mogućnost kiše deluje kao tema vredna pomena samo onima koji nemaju mašte ili pameti da razgovaraju o najnovijim knjigama, filmovima i međunarodnoj politici – ili, ukratko, o društvenim prilikama. Ali kad u društvu vlada rasulo, pričanje o vremenu i ne izgleda tako loše...

„Vidi, stvarno“, složila se jedna žena, osmehnuvši se. „Jeste divan dan.“

„Mada po oblacima iza Hrama izgleda da si u pravu za kišu“, primetila je druga.

I tek tako, vreme kao da je malo brže prolazilo.

* * *

U jedan tog poslepodneva (s veknom hleba ispod kaputa), Puškin se uputio prema Ulici Maksima Gorkog, gde su mu rekli da nabavi šećer. Ponovo je osetio kratku zebnju dok se približavao prodavnici, mada je tom osećaju parirala najmanja trunka nade. I šta je zatekao kad je stigao na odredište? Božjom milošću, još jedan red!

Naravno, pošto je dan već odmakao, red pred bakalnicom bio je duži od onog ispred pekare. Ali kratka kiša, koja je stvarno padala nad Moskvom od 12.15 do 12.45, rashladila je ulice i osvežila vazduh. I dok je Puškin prilazio, dve žene koje je upoznao u redu za hleb druželjubivo su mu mahnule. I tako je dobrog raspoloženja zauzeo mesto.

S druge strane ulice se nalazio konzervatorijum *Čajkovski*, još jedan lep primer ruske neoklasične arhitekture.

„Nije li ona zgrada prelepa?“, pitao je Puškin staricu koja mu se pridružila na kraju reda. „Pogledaj samo one smotuljke na vrhu stubova i male statue ušuškane ispod streha.“ I ona je, koja je živela u toj četvrti preko četrdeset godina i hiljadu puta prošla pored tog zdanja i ne pogledavši ga, morala priznati posle pažljivijeg posmatranja da je zaista prelepa.

Tako je i vreme ispred bakalnice počelo da prolazi malo brže. U stvari, prolazilo je toliko brzo da je Puškin jedva primetio kako je poslepodne prošlo...

Kad se Irina te večeri vratila kući, Puškin je toliko uplašeno stajao pored vrata da je uzdahnula sa strepnjom čim ga je ugledala.

„Šta se sad desilo?“, pitala je.

Imao je dovoljno zdravog razuma da ne pominje lepo vreme, arhitekturu konzervatorijuma ni druželjubive žene koje je upoznao. Puškin je objasnio svojoj ženi kako su redovi za hleb i šećer bili toliko dugački da nije stigao da čeka u redu za mleko.

Kad joj je pokazao hleb i šećer kao dokaz da je imao najbolje namere, video je kako je njegova žena stisla zube, natuštila obrve i stegla pesnice. Ali dok se spremao za najgore, primetio je da joj se očne jabučice pomeraju. Odjednom se borila s muževljevim neuspehom da obavi tri jednostavna zadatka s jedne strane i nagoveštajem da su to nedostaci komunizma s druge. Kad bi se naljutila na Puškina, zar ne bi time posredno priznala da je nemoguće da neko čeka u redu za hleb, šećer i mleko? Kad bi ga čvrknula po glavi, zar ne bi time donekle čvrknula i revoluciju? Ponekad jedan i jedan ne daju zbir dva tako lako.

„Vrlo dobro, mužu“, odgovorila je konačno. „Sutra možeš nabaviti mleko.“

Utom je Puškina preplavila velika sreća. Jer mora li život biti složeniji od služenja onima koje volimo i dobijanja njihovog odobravanja zauzvrat?

6

Nije prošlo mnogo vremena pre nego što su moskovski građani shvatili da je, kad već nemaju izbora do da stoje u redovima, Puškin pravi čovek pored koga treba stajati. Obdaren blagom naravi, nikad nije bio nametljiv ni prezriv, nije bio pun stavova niti pun sebe. Kad bi primetio koliko je vreme lepo ili je neko zdanje krasno, verovatno bi se raspitao o vašoj deci. A zanimanje mu je bilo toliko iskreno da bi mu oči zadovoljno zasjale na prvi nagoveštaj uspeha ili se zamaglile od suza na bilo kakvu natuknicu nevolje.

Puškinu se mora odati priznanje da se sa sve većim zadovoljstvom navikavao na gradski život. Ujutru bi se probudio, pogledao kalendar i pomislio: *Ah, utorak je. Došlo je vreme da čekam u redu za hleb.* Ili: *Zar je već dvadeset osmi? Ponovo je vreme da odem u Jakutsku ulicu da čekam u redu za čaj.* I tako

su se meseci slivali u godine, a godine bi se pretakale u decenije koje nisu vredne pomena da nije bilo neočekivanog događaja u zimu 1921.

Tog poslepodneva, pošto je čekao tri sata za glavicu kupusa, Puškin je hteo da pređe do male robne kuće u Tverskoj ulici kako bi čekao za dva kotura konca, kad ga je poznanica pozdravila s kraja reda za kupus. Tridesetogodišnja majka četvoro dece bila je primetno uznemirena.

„Nadežda!“, uzviknu naš junak. „Šta je bilo?“

„Moj najmlađi“, odgovorila je. „Ima temperaturu trideset osam sa osam. I iako moram da uzmem glavicu kupusa kako bih porodici skuvala čorbu, bojim se da bi trebalo da stojim u redu pred apotekom.“ Puškinov izraz lica odrazio je svu zebnju koja je skolila siroticu. Pogledao je u nebo i po položaju sunca – koje se spuštalo iza krovova – zaključio da Nadežda ima vremena za jedan ili drugi red, ali ne i za oba. Bez razmišljanja je pogledao osam žena iza Nadežde (koje su se naginjale prema njima da bi čule razgovor).

„Možda ovim dobrim ženama neće smetati da ti čuvam mesto dok odeš do apoteke. Pošto je utorak, tamo red ne bi trebalo da je dugačak. A kad kupiš Saši lek, požuri ovamo i stani na svoje mesto.“

E sad, kad bismo vi ili ja predložili nešto tako jednostavno, sigurno bi nas dočekale prezrivim pogledima i podsetile da je red red, a ne ringišpil na koji se penješ i silaziš kako ti je srcu volja! Međutim, sve te žene su u nekom trenutku čekale s Puškinom i znale su koliko je nežne prirode. Stoga su mu bez protivljenja napravile mesta, a mlada majka je žurno otišla.

Kao što je Puškin predvideo, u redu ispred apoteke stajalo je samo trideset ljudi. I tako je Nadeždu, kad je stigla do kase s lekom u ruci, preplavio talas dobrote i istrošila se za kesu duguljastih bombona jarkih boja. I kad je ponovo stala na svoje mesto u redu za kupus, nadvladala je Puškinovo protivljenje i zahtevala da prihvati šaćicu slatkiša kao znak njene zahvalnosti.

7

Prevrti stvaraju siročad poput varnica. Kad god brusilica dotakne metal, one lete uvis u omamljujućim lukovima pa se ili odbiju od pločnika i nestanu ili odlete u seno i tinjaju. Jednog jutra 1923, jedno takvo odbačeno dete – dečak zvani Peća – sedelo je na hladnim kamenim stepenicama crkve kojoj je promenjena namena. Nalaktio se na kolena i naslonio bradu na dlanove dok je besciljno posmatrao red za hleb s druge strane ulice.

Neupućeni bi pomislili da je red za hleb obećavajuće mesto za uličnog derana. Na kraju krajeva, u redu su uglavnom bile žene koje su i same imale decu – što bi gotovo izvesno trebalo da izazove saosećanje prema detetu bez majke. Pa, možda je tako. Međutim, Peća bi iz iskustva mogao da vam kaže kako žene u redu za hleb uvrću uši dečacima koji im priđu s ispruženom šakom.

Tog jutra, dok je Peća budno motrio kao dobro dresiran pas koji se pomirio sa sudbinom, nešto nesvakidašnje mu je privuklo pažnju. Dok je čovek blizu početka reda srdačno ćaskao sa ženama pored sebe, iza ugla je došla mlada žena sa cegerom i žutom maramom. Kad je prišla, čovek je skinuo kapu, srdačno je pozdravio i izašao iz reda da joj ustupi svoje mesto.

E sad, ako su majke u redu za hleb najčešće zavrtale uvo siročićima, svakako bi trebalo ženu koja pokušava da ide preko reda tako svojski da izgrde da to nikad ne zaboravi. Međutim, niti su vikale niti mahale pesnicama. Napravile su mesta priđošlici. A onda, dok se muškarac pozdravljao s njima, mlada žena je gurnula ruku u ceger i ponudila mu dimljenu kobasicu. Muškarac ju je uveravao da to nije potrebno. Ali pošto je mlada žena navaljivala (navaljivala, moliću lepo!), prihvatio je kobasicu, skromno zahvalio i ponovo skinuo kapu.

Peća se uspravio i gledao kako čoveka sad zove žena koja je stajala dalje u redu. Pokazivala je rukom tu i tamo, a čovek ju

je slušao s приметnim saosećanjem. Zatim je klimnuo glavom, ona je odjurila, on je zauzeo njeno mesto i niko se nije pobunio.

Na kraju je Peća ceo dan presedeo na stepenicama crkve i za to vreme video kako je čovek s kapom tri puta stajao u redu za tri žene i pored kobasice dobio konzervu pasulja i dve šolje šećera!

Kad je pekar konačno zatvorio vrata i čovek pošao kući, Peća je požurio za njim.

„Hej, zameno“, pozvao ga je.

Donekle iznenađen, Puškin je spustio pogled na dečaka.

„Meni se obraćaš, mladiću?“

„Tebi glavom i bradom. Slušaj, celog života se motam po gradu. I video sam svakojake smicalice. Ali kakva je ovo zavrzlama?“

„Zavrzlama?“, ponovio je Puškin.

Zaškiljivši kao neko ko je video sveta, Peća je zaustio da objasni, ali utom se pojavio zadihani pedesetogodišnji aparat-čik. Po tome kako mu se prsluk rastegao na stomaku, videlo se da muti na više strana. Ipak, obratio se zameni s očiglednim poštovanjem.

„Puškine! Hvala bogu! Brinuo sam da si već otišao!“

Primitivši Peću, uhranjeni gospodin je prebacio ruku Puškini preko ramena, okrenuo ga za devedeset stepeni i nastavio tiše.

„Prijatelju moj, saznao sam od pouzdanog izvora da će sutra u GUM stići isporuka sijalica. Ne moram ni da kažem da ću celog dana biti na sastancima. Misliš li da bi mogao da mi čuvaš mesto dok ne stignem tamo?“

Peća se popeo na prste i nagnuo udesno te je video da je Puškina, koji je veoma pažljivo slušao, iznenada preplavilo kakanje.

„Druže Krakoviču, bojim se da sam već obećao Mariji Borevnoj da ću čekati umesto nje u redu ispred kasapnice dok ona ode do Gastronomske broj četiri po smokve u čast muževljevog imendana.“

Krakoviću su od razočaranja toliko klonula ramena da mu umalo nisu popucala dugmad na košulji. Ali kad se okrenuo i pošao dalje, umešao se Peća.

„Druže Puškine“, rekao je, „sigurno ne možemo dozvoliti da gospodin koji se sprema za sastanke ostane bez blagodeti električnog osvetljenja! Kao tvoj pomoćnik bih mogao da stojim u redu ispred kasapnice dok ti stojiš ispred GUM-a.“

„Pa, naravno!“, reče Kraković, ozarivši se kao sijalica koju se nadao da će nabaviti. „Šta kažeš na to, Puškine?“

I tako je sutradan, dok je Puškin čekao ispred GUM-a, Peća čekao ispred kasapnice. I kad je Marija Borevna došla da zauzme svoje mesto, dala je Peći šaku smokava u znak zahvalnosti.

„Baš je lepo što te je Marija počastila voćem“, rekao je Puškin kad je Peća došao do GUM-a da podnese izveštaj. „Svakako si to zaslužio, dečake.“ Međutim, Peća nije hteo ni da čuje za to. Zahtevao je da podele smokve na ravne časti jer je, iako je on obavio zadatak, poslovna ideja bila Puškinova.

I tako je počelo. U roku od nedelju dana, Peća je stajao u dva-tri reda dnevno kako bi Puškin stajao u još dva-tri. Peća je razmišljao kao poslovan čovek i silno se trudio da se ponaša isto kao Puškin. A to znači da nikad nije pokazao ni trunku nestrpljivosti; umesto toga bi progovorio koju reč o vremenu i zgradama s druge strane ulice; pitao za decu pa ili klimao glavom s odobravanjem ili saosećajno odmahivao glavom; a na rastanku je uvek podizao kapu. Zbog toga je brzo prihvaćen kao Puškinov zamenik i sve žene koje su čekale jednako su ga srdačno pozdravljale.

8

Ako je zemljište pogodno za jabuke, posle nekoliko pokolenja će gomila jabukovih stabala rasti granu uz granu. Ako je četvrt pogodna za poeziju, uskoro će buljuk pesnika pisati rame uz

rame. Tako je bilo i s redovima u Sovjetskom Savezu. Sad su se u svakom trenutku širom grada stvarali redovi za potrepštine i druge stvari. Ljudi su stajali u redu kako bi ušli u autobus ili kupili knjige. Bilo je redova za nabavku stanova, upis u školu i članstvo u sindikatu. U tim godinama, ako je postojalo išta vredno, onda je vredelo čekati u redu kako bi se dobilo. Međutim, Peća je najviše motrio na redove za elitu.

Pre nego što je upoznao Puškina, Peća je mislio da tako nešto ne postoji. Na kraju krajeva, nije li u tome čitava svrha penjanja preko ramena sunarodnika? Osloboditi se redova jednom zasvagda? Međutim, iako elita nije morala da stoji u redu kako bi nabavila ono za šta svi ostali moraju da čekaju, ipak je imala *svoje* razloge za čekanje u redu. Hteli su veće stanove. Hteli su automobil i vozača. Hteli su bundu za ljubavnicu i daču na obodu grada.

Nema potrebe da pročitate *Das Kapital* s objašnjenjima da biste shvatili kako će oni koji žele vrednije stvari verovatno velikodušnije izraziti zahvalnost kad im se želje obistine. A pošto se komad daće ne može odvojiti niti se kašmirski kaput može podeliti, elita je pokazivala zahvalnost novcem.

Ali kakvi god redovi bili – kratki ili dugački, stidljivi ili nepošteni, ovakvi ili onakvi – u Moskvi ih je bilo više nego što su Puškin i Peća imali nogu. Stoga je Peća regrutovao nekoliko drugara, a kasnije još nekoliko. I tako je do 1925. Puškin imao deset dečaka koji su čekali u trideset redova, a svaki je znakove zahvalnosti delio s vrhom lanca.

9

Ljudska rasa je čuvena po prilagodljivosti, ali ljudi se ni na šta neće prilagoditi brže nego na bolji životni standard. I tako je Irina, iako je stigla u Moskvu posvećena svim srcem i dušom promeni društvenog poretka – to jest porazu povlašćenih i

pobedi proletarijata – s godinama promenila mišljenje o tome kako se to najbolje može ostvariti...

Promena je počela, sasvim prirodno, još 1921. s onom šakom bombona. Kad se Puškin vratio kući s kupusom u jednoj ruci i bombonama u drugoj, Irina je bila spremna da ga dobro izgrdi zato što je potrošio teško zarađen novac na dečji hir. Međutim, pokolebala se kad joj je Puškin objasnio kako je došao do bombona. Spremnost njenog muža da čeka u redu umesto majke u nevolji bila je drugarska do srži; a pošto nije očekivao da će dobiti bombone, teško da bi iko mogao da ga nazove špekulantom. Stoga je Irina odlučila da svojsku grdnju ostavi za drugi dan. A kad se Puškin nekoliko dana kasnije vratio kući s kobasicom, Irina je posle trenutnog oklevanja klimnula glavom. I to je bilo sasvim ispravno. Na kraju krajeva, nije li Lenjin lično predvideo da će uspešan prelazak u komunizam dovesti do toga da svi imamo malo više kobasice?

Kako su se kobasice pretvarale u kapute, a kaputi u novac, Irina je počela da uviđa još jedno komunističko ostvarenje – kroz preobražaj njenog muža. Dok su živeli na selu, Irina je svog muža smatrala čovekom bez energije, planova i razuma. Međutim, postajalo je sve jasnije da je Puškin samo *izgledao* tako. Kad se boljševizam njenog muža oslobodio kvazikmetstva starog režima, otkriveno je da je on čovek s brojnim talentima; ne samo da je pomagao ženama i udovicama da nabave potrepštine, već je usvojio čitavo pokolenje siročadi i pretvorio ih u produktivne građane! Irina je s moralnom satisfakcijom stavljala kobasice u ostavu, kapute u orman a novac u donju fioku komode.

Jednog dana 1926. drug Krakovič, koji je igrom slučaja bio niži sekretar u Odeljenju za dodelu stambenog smeštaja, zamolio je Puškina da čeka u redu za sanduk francuskog šampanjca. Kad je Puškin obavio zadatak, drug Krakovič nije bio voljan da izrazi zahvalnost odvajanjem od jedne boce. Umesto toga je jednim potezom olovke Puškinu dodelio prostran

stan u Nikickijevim kulama – novom kompleksu na obali reke Moskve.

Kasnije te večeri, kad se Puškin vratio kući i objasnio Irini šta se desilo, ona je trezveno razmislila o promeni njihovih prilika. Uobičajena je zabluda – bar je tako išao njen misaoni tok – da komunizam jemči jednak život za sve. Ono što komunizam zapravo osigurava jeste da će, umesto porodičnog stabla i sreće, Država posle pažljivog razmatranja većeg dobra odlučiti ko će šta dobiti. Iz tog jednostavnog načela sledi da bi drug koji igra veću ulogu u ostvarivanju većeg dobra za veći broj ljudi trebalo da ima više sredstava na raspolaganju. Samo pitajte Nikolaja Buharina, urednika *Pravde* i borca za prava seljaka, koji živi u trosobnom apartmanu u hotelu *Metropol*.

Tom nespornom logikom je Irina počela da doživljava njihove bolje prilike kao prirodni sled događaja i sad je često govorila o Puškinu kao o *drugu supružniku*.

10

Baš kao što je Puškinova pesnička duša svojevremeno pisala ode niklim izdancima i letnjoj kiši, sad je stihove posvećivao golubovima na zabatima i trolejbusima koji su tandrkali ulicama. Što će reći, Puškinov život s Irinom je ponovo bio toliko lep da ne bi znao šta bi poželeo. Tako je bilo sve do drugog maja 1929.

Ranije te nedelje je NKVD* uhapsio pet intelektualaca i brzo ih osudio za kontrarevolucionarne aktivnosti po Članu 58. Krivičnog zakonika. Dok su izdajnici bili na putu prema Sibiru, u njihove stanove su poslate ekipe s naređenjem da konfiskuju njihove letke, dnevnike i knjige pa da ih odvezu do opštinske peći. E sad, sticajem okolnosti je kamion sa štampanim

* Narodni komesarijat unutrašnjih poslova – tajna policija. (Prim. prev.)

materijalom punom brzinom skrenuo levo u Tversku ulicu i od centrifugalne sile skretanja je jedan časopis poleteo u vazduh u istom trenutku kad se naš junak spremao da zakorači na ivičnjak. Časopis se dvaput okrenuo i pao mu pred noge.

Pošto se ne može reći da je Puškin mnogo čitao, spremao se da preskoči časopis i nastavi svojim putem, ali nešto na stranici na kojoj se otvorio privuklo mu je pažnju. Nagnuo se i podigao ga s asfalta. Zatim je pogledao levo i desno, iscepao stranicu i gurnuo je pod kaput.

Petnaest minuta kasnije je stigao kući i pozvao Irinu. Pošto se nije odazvala, otišao je u spavaću sobu i zatvorio vrata. Ali shvatio je da neće čuti kad mu se žena vrati ako su vrata spavaće sobe zatvorena, tako da ih je ponovo otvorio. Zatim je seo na krevet i izvadio stranicu iz džepa.

Izgleda da je članak bio na engleskom, jeziku koji Puškin nije ni govorio ni čitao – tako da ga tekst nije privukao. Pažnju mu je privukla velika crno-bela fotografija koja je ilustrovala članak. Na njoj je mlada žena ležala na šezlongu. Na sebi je imala dugu belu haljinu i dve niske bisera oko vrata. Kosa joj je bila plava, obrve tanke, a usne krhke i tamne. Prosto rečeno, to je bila najlepša žena koju je Puškin video.

Međutim, nije bila sama.

S jednom rukom iza glave i osmehom na licu, gledala je muškarca koji je sedeo leđima okrenut fotografu – muškarca u fraku s pićem u ruci i cigaretom nadohvat ruke.

Puškin je prvi put u životu osetio žaoku ljubomore. Nije zavideo mladom paru na bogatstvu ni glamuroznom spokoju u kojem su po svemu sudeći uživali na toj otmenoj terasi koja se sigurno nalazila u čuvenom Njujorku. Ne. Bio je zavidan zbog osmeha koji je mlada lepotica uputila partneru. Puškin nikad u životu nije mogao da zamisli da mu se takva žena tako osmehuje.

U nedeljama koje su sledile, kad bi se Puškin vratio kući, ostavio bi odškrinuta vrata, seo na krevet, izvadio sliku iz

novčanika i iznova je gledao. Često bi primetio nešto što mu je ranije promaklo – poput belih ruža koje su rasle na terasi, svetlucave narukvice na ženinom članku ili cipela visokih potpetica na njenim vitkim stopalima. A kad kasno noću nije mogao da zaspi, Puškin je hvatao sebe kako zamišlja da je *on* taj muškarac na stolici, da je on muškarac s pićem u ruci i cigaretom nadohvat ruke kome se osmehuje ta lepa mlada žena u haljini bele boje.

11

Nekoliko meseci kasnije, dok je Puškin čekao u redu da kupi kosku za supu, slučajno se našao pored gospodina u kasnim pedesetim koji se zvao Sergej Litvinov. Pošto su razmenili mišljenja o jeseni koja se bližila, čovek je rekao kako radi u lokalnoj osnovnoj školi, gde čisti podove.

„Bogamu!“, uzviknu Puškin. „I ja sam nekad čistio podove!“

„Je l' tako?“, odvratio je Litvinov jednako oduševljeno. I dok su dva čoveka pričala o drugačijoj aerodinamici listića papira i brašna, minuti su proleteli. Međutim, kad ga je Puškin pitao radi li oduvek kao čistač, Litvinov se uozbiljio i odmahnuo glavom. Izgleda da je u decenijama pre rata Litvinov bio prilično poznat portretista. U stvari, dva njegova portreta su stajala u Tretjakovskoj galeriji. Međutim, pošto je slikao mahom plemstvo, Moskovski slikarski sindikat ga je 1920. proglasio estetski nepouzdanim i povukao mu dozvolu za slikanje. Stoga se zaposlio kao čistač kako bi sastavio kraj s krajem.

„Na kraju krajeva, nije li metla samo ogromna kičica?“, pitao je Litvinov, osmehujući se.

Puškin nikad nije bio u Tretjakovskoj galeriji niti ijednom muzeju. Međutim, nekad je klečao pred ikonama i uvek se divio sposobnosti slikara da ljudsko lice predstave s tako uverljivim pojedinostima. Pomislio je da je veoma tužno što neko

ima takav dar i više ne sme da ga koristi. Bilo je jače od njega i pitao je Litvinova je li kivan zbog toga.

Litvinov se ponovo osmehnuo.

„Živim pod tim uslovima devet godina, prijatelju. To je mnogo vremena da bi se život traćio na ljutnju.“

Razmislio je nekoliko trenutaka pa nastavio:

„Moja baba je volela da kaže kako čovek mora obaviti svoju dužnost bez obzira na to šta odluči da radi sa svojim životom. I iako nekima život jednog slikara može izgledati površno, kad god sam otkrio završeno platno pred onima koje sam naslikao i video njihove izraze lica, znao sam da sam ispunio babinu parolu. Ali vidiš, prijatelju, tek sam se delom šalio kad sam svoju metlu uporedio sa četkicom. Jer kad god vidim decu kako jure po sveže pometenim školskim hodnicima, ponovo se osećam kao da obavljam svoju dužnost, što možda iznenađuje i mene samog.“

Iako Puškin nije znao šta znači reč *altruizam*, znao je da je ona prisutna dok je razgovarao s tim slikarom čistačem, te se s najvećim divljenjem rukovao s Litvinovom na rastanku.

Međutim, kad je Puškin naleteo na Litvinova trideset dana kasnije, čovek je izgledao kao da je ostario mnogo godina. Izgleda da je jedan roditelj podneo žalbu Okružnom obrazovnom komitetu zato što slikar carističkih pajtaša radi u školi punoj dece. Sutradan je policija pretražila Litvinovljev stančić i onda su ga odveli u Lubjanku, gde su ga ispitivali tri dana. Iako nije podignuta optužnica, kad se Litvinov vratio u školu, direktor ga je prekorio zbog nedolaska na posao; nastavnici koji su ranije ćaskali s njim dok im je praznio korpe za smeće sad su ćutali, a najgore od svega jeste što su učenici koji su mu nekad uzvraćali mahanje u hodnicima sad izbegavali da ga pogledaju.

„Još sedamnaeste, kad su moje kolege spakovale štafelaje i pobegle u Pariz, odmahnuo sam glavom. 'Naš je poziv da slikamo lica naših sunarodnika sa svim njihovim hirovima i

brigama, sa svim vrlinama i manama. Kakve veze za nas ima da li nose velike brkove ili špicastu bradicu?' Tako sam tad govorio, ali sad..."

Litvinov je načas počutao. A onda je teška srca priznao da je, dok briše školske podove, počeo da sanjari o tome kako stoji na železničkoj stanici s nevelikom putnom torbom u jednoj ruci i jarkožutim kartonom u drugoj – jarkožutim kartonom s grimiznim pečatom.

Puškin je razrogačio oči.

„Pečat u obliku Svetog Vasilija?“

„Da“, priznao je Litvinov pomalo postišeno. „Iz Komesarijata spoljnih poslova.“

E sad, od svih moskovskih redova, najneuhvatljiviji je onaj koji najviše obeshrabruje jer je neosvojiv, a vodi do Komesarijata spoljnih poslova – odeljenja u kome se podnose zahtevi za izlaznu vizu. Samo nalaženje reda je veliki izazov. Prostori je Komesarijata nalaze se duboko unutar Kremļa, uz dva niza stepenika pa niz tri niza stepenika, na kraju beskrajnih skretanja levo i desno, u uskom hodniku s četrdeset istovetnih vrata.

Ako vas je sreća poslužila i uspeli ste da prođete kroz taj lavirint, unutra bi vam dali olovku i formular na dvadeset strana pa vas vratili na kraj reda. Naravno, na formularu ste morali da napišete ime, prebivalište, zanimanje i datum rođenja, zajedno s istorijom školovanja, religioznog odgoja i društvenog staleža. Ali, pored toga, trebalo je da unesete imena, patronime, nadimke i imena odmila svih članova porodice zajedno s njihovim datumom rođenja, polom i zanimanjem; zatim je trebalo uneti bolesti, nedostatke i lečenja; iskustva s pravosudnim sistemom bez obzira na to jeste li bili tužilac, branjenik ili svedok; izvor prihoda i iznos ušteđevine, i tako dalje. Na kraju te iscrpne ankete dolazila su pitanja koja su zahtevala pisani sastav: *U koju zemlju želite da putujete? Jeste li ikad putovali tamo i zbog*

čega? Zbog čega sad želite da putujete tamo? I, najvažnije, zašto uopšte želite da odete iz Sovjetskog Saveza?

Posle čekanja koje bi potrajalo nekoliko dana (što je dobro jer je potrebno nekoliko dana da se popuni upitnik), stigli biste do šaltera, gde je trebalo da predate zahtev. Službenik bi ga pažljivo ocenio, vodeći računa o tome koliko ste bili marljivi, jasni i kakav vam je rukopis. Ako bi vam službenik dao dvojku ili jedinicu, čestitamo, vaš zahtev je pocepan i morate da se vratite na kraj reda. Ako vam je dao četvorku ili trojku, daće vam novu olovku i naložiti šta da ispravite – dok svi čekaju iza vas. Ali ako ste od onih retkih srećnika koji su iz prve besprekorno popunili zahtev, uvešće vas u kancelariju u kojoj činovnik kome je dodeljen vaš predmet sedi za malim metalnim radnim stolom i drži vaš zahtev u ruci.

Počevši od vrha, činovnik će vam ponovo postaviti sva pitanja, verovatno tražeći nepodudaranja. U bilo kom trenutku podizanje obrve ili kratko nakašljavanje može značiti da ćete se obresti na kraju reda. Međutim, ako preživite razgovor, reći će vam da sačekate dok pošalje vaš zahtev na sprat, gde će ga nepoznat broj ocenjivača razmotriti. Samo ako svaki stavi inicijale na zahtev, što znači da nije našao razloga za brigu, zahtev će se vratiti do službenikovog radnog stola i dobiti grimizni pečat koji otvara, načas, kapije Sovjetskog Saveza.

Naravno, iako većinu zahteva odbijaju, bilo je dobro poznatih priča o čitavim porodicama koje su stigle u Pariz ili London uz izričit blagoslov Politbiroa. Ali ostala je tajna zbog čega je toj srećnoj manjini dozvoljeno da ode. Jednom građaninu je odobren odlazak zato što je imao besprekoran komunistički dosije i dalja porodica mu je u Berlinu; a drugom su odbili vizu *zato što* je besprekoran komunista s rođacima u Berlinu. Mogli su da vam pečatiraju ili odbiju vizu *zato što* ste naučnik ili pak niste naučnik, *zato što* vredno radite ili ne radite marljivo, *zato što* ste Jevrejin ili *zato što* to niste. Odlučivanje tog komesarijata bilo je toliko nepredvidljivo da su kružile glasile o zaključanoj

prostoriji u suterenu gde bi svakog jutra zavrteli deset šarenih točkova nalik vašarskim kako bi izabrali deset kriterijuma koji će tog dana odlučiti o odobravanju viza!

„Da“, priznao je Litvinov pomalo posramljeno. „Od Komesarijata spoljnih poslova.“

Puškin se zagledao u novog prijatelja. „Ako čovek ne može da čisti u Moskvi, onda bi trebalo da slika u Parizu“, rekao je posle nekoliko trenutaka.

Litvinov se osmehnuo da pokaže koliko ceni njegovu podršku, ali tužno je odmahnuo glavom.

„Kažu da se u tom redu čeka nedeljama, a direktor Spicki mi je jasno stavio do znanja da će me odmah otpustiti ako ponovo 'odsustvujem'.“

„Mogu da stojim u redu umesto tebe.“

„Ah, prijatelju moj, predobar si. Ali niko ne zna gde je taj red.“

„Znam tačno gde je. Uostalom, svi moramo da obavimo svoju dužnost“, zaključio je Puškin veoma zadovoljno.

12

Red u Komesarijatu spoljnih poslova bio je tiši od svih u kojima je Puškin ikad čekao. Okupljeni su toliko strepeli da su mrštenjem odmah presecali svaki pokušaj druželjubivog ćaskanja. Stoga je, posle tri dana tišine, Puškin odlučio da ispuni jedan ozloglašeni formular samo kako bi prekratio vreme.

Ali kakav je to divan proces bio!

Pošto nije hteo da ode iz Sovjetskog Saveza, Puškin nije osećao zebnju zbog političkih posledica svojih odgovora. Umesto toga je svako pitanje doživeo kao podsticaj da oživi lepe trenutke iz prošlosti. Kao što je njegovo detinjstvo u selu Gogolicki,

gde ga je stariji brat učio kako da hvata zečeve u zamku, a majka pevala dok je prostirala veš da se suši. Međutim najbolja su bila pitanja o radnom iskustvu. Tu je Puškin opisao kako su on i Irina orali svoja jutra zemlje i ubirali žetvu; kako su se pri ljubičastoj svetlosti vraćali kući do malog stola na kome ih je čekala čorba od kupusa. Kakve su to krasne godine bile! U stvari, Puškin je imao toliko uspomena vrednih deljenja da su se izlivala na margine i vijugale na drugu stranu papira. A kad je pročitao poslednje pitanje – *Zašto želite da napustite Sovjetski Savez?* – bez oklevanja je odgovorio: *Ne želim.*

Posle osamnaest dana čekanja u redu, Puškin je otišao kod Litvinova da mu javi dobru vest da će sutra dan u podne stići do činovnikovog šaltera.

„Onda ću biti tamo u osam!“, uverio ga je zahvalni Litvinov.

Međutim, Litvinov nije došao sutra dan u osam. Nije se pojavio ni u devet, ni u deset, ni u jedanaest; a nije stigao ni u 11.35 kad je činovnik na šalteru pozvonio i povikao: *Sledeći!*

Ne znajući šta da radi, Puškin je pogledao unazad prema vratima, ali građanin koji je stajao iza njega ga je pogurao, tako da se zateturao prema šalteru.

„Hajde, hajde“, požurio ga je činovnik. „Nemamo ceo dan. Daj nam formular.“

Puškin bi u tom trenutku činovniku dao Litvinovljev formular da ga je imao, ali slikar čistač ga je zadržao preko noći kako bi proverio odgovore. I tako je, budući da nije imao izbora, Puškin izvadio formular koji je popunio kako bi prekratio vreme.

Kad je činovnik video da je Puškin presavio formular po sredini kako bi mu stao u džep, namrštio se. Položio je formular na pult pa ga teatralno raširio i zagladio kako bi svim podnosiocima zahteva poručio da savijanje papira ne dolazi u obzir. Pošto je poravnao formular, podigao je olovku i počeo da pregleda odgovore, spreman da se obruši na najmanju grešku. Ali dok

je čitao, uhvatio je sebe kako nehotice klima glavom. A kad je stigao do odgovora koji se nastavljao na drugoj strani – kršenje pravila koje bi u normalnim okolnostima dovelo do cepanja – činovnik je uzdahnuo. Ne od ogorčenosti, razumete, već s takvim sentimentalnim zadovoljstvom da je taj odeljak obeležio zvezdicom. Međutim, kad je činovnik stigao do pretposlednje strane, iznenađeno je podigao pogled prema Puškinu.

„Nisi završio pitanje sto deset.“

Puškin je iznenađeno koliko i činovnik spustio pogled na dokument.

„Pitanje sto deset?“

„Da“, odgovorio je činovnik. „Pitanje kuda podnosilac zahteva želi da ide.“

Puškin je sigurno prevideo to pitanje i nije znao šta da odgovori jer nije nikad razmišljao o tome. Pošto ga je činovnik gledao s iščekivanjem, Puškin je napregao mozak. Kao da se setio da je Irina oduvek želela da ode na Crno more, ali to je u Sovjetskom Savezu... Sledeći čovek u redu počeo je glasno da lupka nogom, što je Puškinu samo još više otežalo zadatak. A onda se iznenada setio lepe mlade žene u novčaniku.

„Njujork?“, predložio je kolebljivo.

Ne samo da ga činovnik nije prekorio, već je sam napisao odgovor u odgovarajućem polju pa mahnuo Puškinu da pređe u susednu prostoriju. Približno sat vremena kasnije, vrata su se otvorila i odveli su ga ne u kancelariju službenika kome je dodeljen njegov slučaj, nego kod direktora celog odeljenja. Direktor je bio krupan čova s podočnjacima. Dao je Puškinu znak da sedne. Po uobičajenoj proceduri je trebalo da pređe Puškinov formular od samog početka ne bi li uočio previde ili nepodudaranja. Umesto toga, okrenuo je četrnaestu stranu.

„Ponovi mi, ako možeš, istoriju svog radnog iskustva.“

Puškin nije pokušao da zapamti reči koje je koristio u odgovorima, ali nije ni morao – zapamtio ih je životom. Stoga je ispričao direktoru kako su on i Irina orali zemlju jedan red za